

Georges Rodenbach

Surnud Brugge

Järelsõna

Belgia luuletaja, kunstikriitik ja üks sümbolismi rajajaid Émile Verhaeren on oma koolivenna ja sõbra kohta kirjutanud nii: „Kui Georges Rodenbachile tuleks omistada koht Belgia kirjanduses, siis oleks seda lihtne määratleda. Ta astuks ühte ritta nendega, kelle kurbus, malbus, peen tundlikkus ning õrnusest ja vaikusest toitunud mälestused punuvad kahvatutest kannikestest pärja Flandria laubale: Maeterlinck, Van Lerberghe, Grégoire Le Roy, Max Elskamp.”

Georges Rodenbachi luulest leiab tõesti lugematuid mälestuspilte malbest Flandriast ning tema loomingu püsimoitiivid – igas toonis hall värv, kellahelinana tilkuv vihm või vihmana tilkuv kellahelin, vaikus ja kurvameelsus, valged luiged musta veega kanalitel jne. – on muidugi tema noorusmaalt pärit, kuid tunnistagem: belglane Rodenbach sai kirjanikuna tuntuks Pariisis, kui avaldas salapärase pealkirjaga raamatu *Bruges-la-Morte*, „Surnud Brugge”, millest kujunes sümbolismi tähtteos, mis tegi kuulsaks nii autori ja tema stiili kui ka kohanime Brugge (Bruges, Brügge), kuid samas häiris tolle surmaga seostatud linna konservatiivseid ringkondi sügavalt.

Georges Rodenbach sündis Belgias Tournai's 16. juulil 1855 ja veetis lapsepõlve ning noorusaastad Gentis. Tema isa oli Bruggest pärit ja tema artist ning parlamendisaadikust vanaisale kuulus seal kaunis maja, kuid Georges Rodenbach ise ei elanud Brugges kunagi. Gentis, kus on muidugi hulgaliselt samasuguseid kanaleid, kunstivarasid ja konvente nagu Brugges, käis ta jesuiitide ranges Saint-Barbe'i kolledžis, koolivennaks Émile Verhaeren, ning innustus üsna varakult kirjandusest. Olgu vahemärkusena öeldud, et Belgias ei olnud flaami keelel tollal mingit staatust, 1830. aastal loodud kuningriik oli ükskeelne ning prantsuse keel oli ka flaami kodanluse keeleks; keelesõjad algasid 1870. aastatel ning riigi põhjapoolse osa elanikkonna keelt sai kohtus ning asjaajamiseks kasutada alles 1884. aastast alates.

Aastail 1874–1878 õpib Rodenbach Genti ülikoolis õigusteadust, 1877. aastal avaldab esimese luulekogu „Kodukolle ja niidud” (*Le Foyer et les champs*) ning suundub pärast Genti-õpinguid aastaks stažeerima Pariisi. Seal teeb ta tutvust kirjandusringkondadega, saab lähedaseks Alphonse

Daudet', Paul Bourget' ja Théodore de Banville'iga. Ta on ka korrespondendiks Brüsseli ajalehele „La Paix”, kus ilmub kord nädalas tema nn. „Pariisi kiri” (*Lettre parisienne*). 1879. aastal avaldab Rodenbach oma teise luulekogu, millel on ajastu hõnguga sobiv pealkiri „Kurbused” (*Les Tristesses*). Ka järgmiste teoste pealkirjad (ühtekokku valmib Rodenbachil kaheksa luulekogu, neli romaani, jutukogusid, näidend ja dramatiseeringuid) on samas võtmes, olgu neist nimetatud mõned: „Elegantne meri” (*La Mer élégante*), „Surnud elu” (*La Vie morte*), „Vaikusest” (*Du silence*), „Vaikuse valitsus” (*Le Règne du silence*), „Kellalööja” (*Le Carillonneur*), „Sünnimaa taeva peegel” (*Le Miroir du ciel natal*).

Järgmised aastad, 1880–1888, veedab Rodenbach aktiivse literaadina taas Gentis ja Brüsselis, on päevalehe „La Flandre libérale” kirjanduskriitik ning lööb kaasa ajakirja „La Jeune Belgique” esimese numbri koostamisel. 1886. aastal ilmub päevalehes „L'Indépendance belge” järjejutuna tema esimene romaan „Surnud elu”. Saanud tööd „Journal de Bruxelles'i” korrespondendina, asub Rodenbach aga 1888. aasta jaanuaris elama Pariisi. Ta abiellub, on seltskondlikult populaarne dändi, käib tihedalt läbi tolle aja edukate kirjanikega, nagu François Coppée, Villiers de L'Isle-Adam, Stéphane Mallarmé, Edmond de Goncourt jt., ning on loominguliselt väga viljakas. Ta sukeldub modernsetesse filosoofilistesse mõttevooludesse ja külastab esoteeriliste ning okultsete huvidega ringkondi. Tema looming on elitaarne, kuid ta soovib, et seda loeks lai publik. Side suurte päevalehtedega on selles mõttes tänuväärne. „Le Figaro” tellib temalt 1888. aastal rubriiki „Ümber maailma” poeetilisi reportaaže Flandria, Hollandi ja Bretagne'i linnadest. Pealkirja all „Linnade surmaheitlused” (*Agonies de villes*) kirjutab Rodenbach nii:

Linnad on veidi nagu naised: neil on oma nooruse- ja õitseage, siis saabub langus, ja päev-päevalt majaseintes laienevad praod toovad valusalt nähtavale nende vanaduskortsud. Kui paljud linnad, mis olid kunagi rikkad ja kaunid, lõpetavad armetuna! Kange selja ning pettunud ilmega vaestel vanakestel on parimal juhul alles vaid mõned monumendid: kivist kilbid, perekonnapiid, ainsad tunnismärgid tõelisest ja iidsest aadlisoost. Enamik on pöördunud müstikasse, linnadest on saanud nunnad, kes sõrmitsevad õhtuti metalseid kellamängust palvehelmeid.

Eriti Flandrias, flaami Flandrias, selle nii lähedase ja süiski nii kaugena tunduva provintsi vaikusel leidub sääraseid viletsusse ja unustusse langenud linnu: Ypres, Furnes, Courtrai, Audenarde – need on keskaja flaami sõjameeste nukrad lesed. Kõigi ajaloo põlualuste ja nende südantlõhestava kitsikuse keskel peab üks linn aga lausa surmaheitlust – Brugge, troonilt tõugatud kuninganna, kes on väga vaikselt, väga liigutavalt hinge heitmas; Brugge, praegu unustatud, vaene, üksi oma tühjades paleedes oli ju kunagises Euroopas tõepoolest kuninganna,

legendaarselt pillava õukonnaeluga kuninganna, lainete kaldal, kuninganna, keda Veneetsia tervitas ja kadestas kui oma õnnelikumat õde silmapiiri tagant.

Kuidas sai sellest kulla ja kallite kangaste toredusest allakäik, nii et kivine Brugge lõdiseb nüüd paljalt?

Toimus tõeline draama. Omal ajal ühendas Brugget merega Zwyn, see ulatus Dammeni välja ja kandis linnani oma sügavat vett, kuninglik jõgi, millel võisid liikuda Philippe-Auguste'i 1700 flaamide ja inglaste vastu varustatud laeva. Tollal saabus ja randus tema sadamas laevu kogu maailmast. Ühel 1475. aasta päeval aga tõmbusid Põhjamere veed äkitselt tagasi; Zwyn jäi korrpealt kuivaks ja enam ei ole õnnestunud teda liivast tühjendada ega veeringlust taastada, ning Brugge, kes oli korraga eemale jäänud tema lapsi toitnud mere nisast, hakkas verest tühjaks jooksma ja vaagub nüüd hinge juba neli sajandit.

Seletanud ära Brugge tragöödia põhjuse, kirjeldab autor üksikasjalikult linna kultuurivaramut ja annab edasi tumma kurblikku atmosfääri, kus ainsana pakuvad elevust usupühade protsessioonid. Bruggest, kus kuldajal, XIV–XVI sajandil, elas 100 000 inimest, oli ju XIX sajandi keskpaigaks saanud vähem kui poolesaja tuhande elanikuga ja üks vaesemaid, soikunud majanduseluga linnu Belgia Kuningriigis. Kunagi siia kokku voolanud rikkused olid – ja on siiani – siiski suures osas alles, nii nagu ka müstiliste mälestusmärkide ja ajaloosündmuste aura. Haarava kaasaelamisega valgustab Rodenbach välja selle varjulinna ajaloo ja hingeelu. Ja sepitseb valmis raami, kuhu peagi paigutab oma järgmise teksti, pessimismi ja dekadentsi ajastu ootustele vastava sümbolistliku tähteose: 1892. aasta veebruaris ilmus samuti „Le Figaros” järjejutuna „Surnud Brugge”.

Kuigi „Surnud Brugge” tekstis võib ära tunda lauseid ja lõike tollest reportaažlikust kirjutisest – nii nagu ka korduvaid motiive Rodenbachi luuleloomingust –, on ometi tegemist täiesti erilise, uude teosega. Žanrimääratluselt romaan, tahab see napi süžeeaga lugu haarata kogu inimhinge ja -saatuse painet, seda ometi lahkamata, vaid esteetiliselt puudutades leida hingevärvidele vasted ümbritsevast, kanda kujutelud üle reaalsusse ning vastupidi. Varasemast tuttavad lummasid aistingupildid teenivad siin müstilisest eesmärgi, nii nagu ka luuleomane rütm ja tihedus ning rikkalikult kujutatud „dekoratsioonid” – erilise koosmõjuga kirikutornid, kaldapealsed, konvent ja kabelid...

Ei ole ju Brugge ainult Veneetsia õde, vaid ka põhjamaa Jeruusalemm. Siin on asutatud Kuldvillaku Ordu, siin on vagade valitsejate jäljed, siin hoitakse hinnalise reliikviana kristallklaasist torukeses ristisõdijate toodud tilgakest Püha Verd – nii nagu Hugues Viane hoiab kristall-laekas oma kadunud naise juukseid... Need ja veel paljud teised ristiusu müstika

elemendid, mida Brugge endas kätkeb, on raamatusse üle kantud sümbolite, metafooride ja paralleelidena, mis kõik võivad tähendada üht, aga samas ka teist ja veel midagi muud, ning on kokku punutud kriminaalse lõpuga rännakusse läbi leina, surma, taaskohtumise ootuse, karskuse ja kummardamise, saatanlike kiusatuste, Analoogia deemoni vempude, meeltesegaduste, kire ja hävingu. See on *Bruges-la-Morte*. Siin vilguvad vihjed suurtele kaasaegsetele Mallarméle ja Huysmansile, nimemaagiale ja numeroloogiale, siin maalitakse sõnapiltidena lugeja silme ette toliaegsete kunstnike, prerafaellitide ja sümbolistide lemmikjundid: voogavad juuksed, hullutavad teisikud, uppuvad armastajad, valguse ja tarkuse ideaali kehastavad neitsid... Ja kõige ümber ja kohal ikka Linn, selle meelde sööbivad tornid ja varjud.

Vaid mõni kuu pärast esmatrükki ajalehes ilmub teos ka eraldi raamatuna. Väljaande kaanepildiks on Rodenbachi hingesugulase Fernand Khnopffi joonistus Brugge vaate ja uppunud Opheliaga ning teksti vahele, kuhu on lisatud ka kaks uut peatükki, on paigutatud 35 linnafotot. Sellisena on tegemist ühe esimese ilukirjandusteosega, mida on illustreeritud fotograafia vahenditega. See muide ei olevat raamatu müüki sugugi hõlbustanud, pigem vastupidi: fotod tegid väljaande kalliks, kuid mõjusid kodanlikule publikule võõrastavalt. Igatahes on nad autori tahtel olemuslik osa raamatust – nagu võib välja lugeda ka saatesõnast (mille hilisemad väljaanded, kus pilte pole kasutatud, on lihtsalt trükkimata jätnud). Muidu leidis teos aga hea vastuvõtu; sõbrad Mallarmé ja Daudet, aga ka näiteks Auguste Rodin ja noor Marcel Proust hindasid Rodenbachi kõrgelt. „Surnud Bruggest” tegi autor ka dramatiseeringu, mis paraku tema eluajal lavalaudadele ei jõudnud. Küll aga mängiti 1893. aastal Comédie Française’is menukalt tema ühevaatuselist näidendit „Nunnatanu” (*Le Voile*), seda käis vaatamas ka Belgia kuningas Leopold II. Rodenbach oli esimene belglasest autor, kelle näidend jõudis Comédie Française’i repertuaari.

Mitu aastat tervisehädade käes vaevelnud Rodenbach suri 43-aastasena 1898. aasta jõulupäeval. Tema hauamonument Pariisi Père Lachaise’i kalmistul kujutab hauast tõusvat meest, roos käes. Belgias on poeedile püstitatud monument Gentis, kuid mitte Brugges...

Bruggele saabusid ometi paremad päevad: XIX sajandi lõpuveerandil asus sinna elama jõukas inglaste seltskond, kes võttis ette keskaegsete monumentide restaureerimise, ehitati valmis uus meresadam Zeebrugge, elavnes kaubandus ning hakkasid saabuma turistid. Ei saa kontrollida literaat François Vermeuleni väidet, et „igas turistis, kes piki Brugge kanaleid uitab, on veidi Rodenbachi”, kuid „Surnud Brugge” on kindlasti inspireerinud nii mõndagi romantikut sellesse salapärase kõlaga sihtkohta reisima. Kaunil suvepäeval tungil täis platsidel ja tänavakestel Rodenbachi meeleolu Bruggest otsida ehk ei maksa, hämaral vihmasel sügisõhtul, kui pitsi- ja suveniiripoed on kinni pandud ja linnasüda inimtühi, tõmbuvad kanaliveed aga taas tumedaks ja

linn sulgub oma sakraalsesse suursugususse. Nii Rodenbachi romaani kui ka Brugge kohta võib niisiis ehk ütelda Goethet parafraaseerides, et „mis siis kui rahvahulgad lihtsalt näitemängu naudivad, pühendatutele ei jää ka selle kõrgem tähendus märkamata”.

Malle Talvet